

Današnje značenje klasičnih socioloških teorija

RADE KALANJ
Odsjek za sociologiju
Filozofski fakultet
Ivana Lučića 3, Zagreb

UDK: 316.2:001
Pregledni rad
Primljeno: 20. ožujka 2002.

Tekst se bavi problematizacijom klasičnih socioloških teorija iz perspektive suvremenog sociološkog mišljenja. Polazeći od konstatacije da sve znanosti, pa tako i sociologija, preispituju aktualno značenje svoje tradicije, tekst pokušava utvrditi glavna današnja stajališta o klasičnim sociološkim teorijama. Promatra ih kao niz uvriježenih, više-manje eksplicitnih sudova koji znatno utječu na recepciju i status sociologije u strukturi modernih znanja. Razmatra pet tipičnih stajališta: stajalište ignorancije, stajalište relativizacije, stajalište indiferentnosti, stajalište predmetne posebnosti i stajalište kontinuiteta. Za svako od tih stajališta daju se glavne ideje njihovih zastupnika i upozorava na njihovu specifičnost ili ograničenost. Najviše se pažnje posvećuje stajalištu kontinuiteta jer je ono jedina otvorena perspektiva razvoja i kulturnog utjecaja sociološke znanosti.

Ključne riječi: DISCIPLINA, KLASICI, KONTINUITET, KULTURA SOCIOLOGIJE, MODERNOST, PROMJENE, SOCIOLOŠKA TEORIJA, SOCIOLOŠKA TRADICIJA, ZNANOST

Uvod

Sve znanosti brinu se o vlastitoj baštini i s vremena na vrijeme propituju njezino značenje. Iznova tumače svoje utemeljiteljske ideje i pokušavaju ustanoviti što je od njihova spoznajnog prinosa "mrtvo" a što "živo" u suvremenim konstelacijama mišljenja i znanja. Istražuju okolnosti u kojima su nastajale, poticaje i izazove na koje su odgovarale i smisao bitnih uvida do kojih su dolazile. Vrednuju i prevrednuju problematske specifičnosti i intelektualne domete pojedinih tvoračkih protagonista i njihove međudnose sagledavaju u cjelini konstituiranja određenog znanstvenog područja.

Tako je i sa sociologijom. No takav odnos prema vlastitoj baštini u njezinu je slučaju "prirodniji" i naglašeniji nego u drugim znanstvenim disciplinama. Ona se bavi društvom i sve kad bi htjela, ona se ne može osloboditi činjenice da su sva njezina znanja izravno povezana s društvenim mijenama i društvenim uvjetima spoznaje. Napredak znanja u društvenoj znanosti pretpostavlja napredak znanja o uvjetima znanja (Bourdieu, 1984:79). Preispitujući svoje naslijeđe, sociologija istodobno preispituje društvene promjene i sudbinu socioloških ideja u promijenjenim uvjetima znanja. Ona ne može prihvatiti ni doslovni ni retorički smisao Whiteheadove teze da je "izgubljena" svaka znanost koja se ustručava zaboraviti svoje utemeljitelje (Whitehead, 1974:115; Alexander, 1987:12). Stoga se sociološka tradicija, koliko god spadala u "puku prošlost" ili povijest znanosti, latentno podrazumijeva ili eksplicitno evocira kao legitimacijska osnova razvoja i dosegnutog autoriteta sociološke znanosti. A budući da bitan dio te tradicije tvore klasične sociološke teorije, tada je logično da su upravo one stalno izvrgnute rekonstrukcijskim i interpretativnim zahvatima koji upotpunjuju ili preinačuju našu sliku o njihovoj važnosti, problematskim usmjerenjima, konceptima i spoznajnim rezultatima. U tom se smislu postavlja opravdano i svrsishodno pitanje o današnjem značenju klasičnih socioloških teorija. O njima se, iz te perspektive, izriču ili sugeriraju različiti i više-manje obrazloženi sudovi. Neki su od njih toliko tipični da ih valja razmotriti kao stajališta koja znatno utječu na recepciju socijalnoznanstvenih ideja i na oblikovanje mišljenja o statusu sociološke znanosti i "sociološke kulture" općenito.

Stajalište ignorancije (zdravorazumske i učene)

Klasične su sociološke teorije zastarjele i gotovo nam ništa ne pomažu u analizi i razumijevanju suvremenih društvenih oblika, struktura, procesa, sukoba, dominantnih razvojnih tendencija itd. Njihov je tematski i pojmovni habitus nerazlučivo povezan s pojavom industrijskog društva i ozbiljenjem prosvjetiteljske racionalnosti, a to znači s pitanjima koja su posve prevladana i zato irelevantna za današnje teorijsko mišljenje i istraživanje. One su samo prethodile izgradnji i disciplinarnoj diferencijaciji sociologije koja je uostalom već toliko otišla naprijed da joj za dokazivanje znanstvene kompetentnosti nije potrebno nikakvo pozivanje na preteče, klasičnoteorijske autoritete i "oce utemeljitelje". Konačno je došlo vrijeme da se obavi "epistemološki raskid" sa sociološkim pogledima devetnaestog stoljeća i da se shvati kako živimo u posve novom tipu društva ili pak u povijesnoj situaciji u kojoj je i sam **pojam društva** izgubio svoje značenje. Postmodernistički rečeno, zakoračili smo u razdoblje "sociologije poslije društva" (Baudrillard, 1978:56; Dean, 1997:205).

Imajući na umu očiglednu raširenost tog stajališta Bryan S. Turner zabrinuto konstatira da je "u suvremenoj sociološkoj teoriji prisutno stanovito neprijateljstvo prema izučavanju socioloških klasika" (Turner, 1999:7). Ono se, pored već navedenih argumenata, očituje u tvrdnji da je "kanon" klasičnih teorija usredotočen na jedinstveno poimanje sociologije, koje je neodrživo u današnjem fragmentiranom, raznolikom i prijepornom akademskom svijetu. Osim toga, smatra se da su kanonski radovi klasičnosociološke literature dovedeni u pitanje procesom dekolonizacije, koji je pripomogao odbacivanju ili obesnaživanju zapadnog interpretativno-teorijskog modela. Nevolja je, nadalje, i u tome što oci utemeljitelji nisu posvećivali osobitu pažnju ženama, čiji je glas vrlo teško dolazio do izražaja, pa je stoga zasniavanje posebne discipline ostalo bez pouzdanih i vjerodostojnih oslonaca u baštini. Napokon, često se ističe da u glorifikatorskom odnosu prema oblikovanju disciplinarne sociološke tradicije ima ponešto artifično jer se zaboravlja činjenica da su joj glavne prinose dali ljudi koji sebe nisu smatrali sociolozima. Odatle proizlazi da sociološka znanost zapravo ni nema svoju izvornu, "čistu" autohtonost, da su je dobrim dijelom stvarali "drugi" i da je zbog te "ovisnosti" bolje izbjegavati pretjerano uzdizanje vlastitih izvorišta. To ionako nema više smisla jer je sociologija ušla u "postklasično razdoblje" prepuno centrifugalnih tendencija koje ju rastvaraju i postavljaju temeljno pitanje njezine budućnosti.

Drugim riječima, kako to preporučuje Michel Wieviorka, trebalo bi se definitivno pomiriti s činjenicom da je klasična sociologija iza nas i da je njezin vrhunac dosegnut pedesetih godina 20. stoljeća, u trenutku "trijumfirajućeg funkcionalizma" (Wieviorka, 2000:6). Bio je to ambiciozan pokušaj da se sustavno artikuliraju misli klasičnih autora discipline, prije svega Maxa Webera, Emila Durkheima i Vilfreda Pareta te ekonomskog teoretičara Alfreda Marshalla. Taj je zahvat krajem tridesetih godina obavio Talcott Parsons i njegova je "veličanstvena" teorijska građevina doista predstavljala maksimum integracije kakav sociologija nikada nije poznavala. Vođen idejom konvergencije on se nametnuo kao teoretičar intelektualnog jedinstva prethodnih velikih struja socijalne misli i kao utjelovljenje sinteze o kakvoj njegovim prethodnicima nisu mogli ni sanjati. No pokazalo se da je to djelo svojevrsna divovska statua na glinenim nogama, koja se, šezdesetih godina, urušila zbog izvansocioloških i unutar socioloških razloga. S jedne strane kritički društveni pokreti doveli su u pitanje i osporili njezinu analitičku i dijagnostičku vrijednost, a s druge pak strane uspon novih misaonih struja i pristupa pospješio je rastakanje i srozavanje same Parsonsove sinteze (Gouldner, 1970). Budući da se vrhunac klasične sociološke teorije podudara s najdubljom krizom sociologije logično je da se njezina obnova ili "spas" više ne mogu napajati ionako iscrpljenim potencijalima klasične tradicije.

Diskusi o krizi ili krizama sociologije u pravilu gaji ignorantski, podcjenjivački ili neumjereno dekonstrukcijski stav prema tradiciji. U tom su smislu koliko poučna toliko i kontradiktorna alarmistička upozorenja Irvinga L. Horowitza o *raspadu sociologije* (Horowitz,

1993). On doduše priznaje da su njezina velika imena (Emile Durkheim, Max Weber, Karl Mannheim, Robert Michels, Ferdinand Tonnies, Georg Simmel i drugi) potaknula znanstvenoistraživačke zahvate i usmjerenost prema demokraciji te da su gotovo svi velikani "sociološke povijesti" zagovarali vezu između slobode misli i ljudske slobode. Razlikovali su se u pojedinostima, ali kad je riječ o odnosu politike i znanosti, odlikovala ih je nepokolebljiva širina shvaćanja. Sociologija se počela raspadati u trenutku "totalitarnog trijumfa", kada je ta velika tradicija pala pod udar ideološkog mišljenja. Giovanni Gentile u fašističkoj Italiji, Karl Schmitt u nacističkoj Njemačkoj i Nikolaj Buharin u komunističkoj Rusiji stavili su ju u službu državnih potreba i ciljeva. "U predratnoj Njemačkoj nacizam je postao modusom sociološkog mišljenja. U Sovjetskom Savezu marksizam je proglašen jedinom znanostu o društvu. Sovjeti su priznavali sociologiju, ali samo u svojstvu partijnosti i klasne aktivnosti. Fašisti su ju priznavali samo kao funkciju rase, etniciteta i religije. Znanost o društvu korijenila se u pseudoznanosti o nasljednim biogenetičkim svojstvima" (Horowitz, 1993:11).

Što se tiče američke situacije, i ona je patila od iluzija koje su obilježavale sociologiju u tom ratno-prevratnom vremenu. Američko je iskustvo, s jedne strane, usredotočeno na rješavanje problema i istraživanje praktičkih obrazaca pripomoći ljudima. No američka sociologija nema iza sebe veliku tradiciju koja povezuje znanost i demokraciju i stoga se ona opredijelila za "popravljачku viziju društvenog blagostanja" (Horowitz, 1993:10). A taj je pristup manjkav jer se ograničava na potrebu za društvenim poboljšicama ne obazirući se na izvore društvenih sukoba. S druge strane, kada je američka akademska kultura prihvatila sociologiju kao znanost, ona se oslanjala na sociološku tradiciju proizašlu iz devetnaestostoljetne idealističke filozofije, koju karakteriziraju težnje prema globalnoj dominaciji i metafizičkoj izvjesnosti. "Pod utjecajem tih dviju snaga, američka se sociologija nije mogla rasteretiti od svojih iracionalnih potencijala" (Horowitz, 1993:11). I ona je, dakle, bez obzira na sve kasnije metamorfoze, ostala bitno vezanom za ideologiju, pa joj se stoga i dogodilo da nije bila u stanju dijagnosticirati raspad totalitarnih sustava.

Stoga Horowitz kategorički zaključuje da je današnja sociologija u stvari ideologija ili skup ideologija, a ne ono što je nekoć bila, to jest proučavanje ideologije. Iz spomenutih bi se razmatranja, na prvi pogled, moglo zaključiti da Horowitz ne zastupa stajalište (učene) ignorancije. Paradoks je, međutim, u tome što njegovo retoričko evociranje klasičnih velikana i klasične sociološke teorije zauzima posve marginalno mjesto i nema gotovo nikakva doticaja s projekcijom obnove socijalne znanosti. Marx, Durkheim, Weber, Simmel i Mannheim dobro su sociološki umovali o društvenim problemima svoga vremena (samoubojstvu, protestantizmu, seljaštvu, intelektualcima, podjeli rada itd.), ali spoznaje o današnjem društvu, njegovim dihotomijama, krivim i pravim problemima – ne mogu više u njima tražiti jamstvo svoje znanstvenosti i kritičnosti. Povijesna im je veličina stvarna a današnje značenje fiktivno.

Stajalište relativizacije

Rekapitulacija klasičnih socioloških teorija zacijelo je koristan intelektualni posao, ali ne toliko zbog njihove supstancijalne važnosti za znanstveno bavljenje suvremenim društvom, koliko zbog toga što su one prikladno formalno-rutinsko pribježište za kultiviranje sociološkog diskursa. Bez njih se doduše može, ali nije zgorega makar i stereotipno podsjetiti na njihove zvučne pojmovne tvorbe, kanonske autore, kulturna djela i paradigmatičke analize, pri čemu najčešće ostaje nejasno na koji se način sve to uklapa u tekuće teorijsko-istraživačke zahvate. Pozivanje na tradiciju shvaća se uglavnom minimalistički, kao obvezatna i reproduktivna dionica sociološkog zanata i obrazovanja. Nije važno je li taj reprodukcijski minimum interpretativno jasan, razgovijetan i točan, bitno je samo to da se poštuje određeni skup uvriježenih ideja i da se zadovolji konvencija referencijalnosti koja obrazovanu intelektualnost razlikuje od običnog zdravorazumskog umovanja.

To dolazi do izražaja, na različite načine, i u općim pregledima sociološke znanosti (udžbenicima, kompendijima, priručnicima) i u brojnim istraživačko-empirijskim zahvatima manjeg ili većeg domašaja. Opći su pregledi sve više suočeni s kompleksifikacijom i disciplinarnim razvojem sociološke znanosti i ako nešto treba “žrtvovati” toj suvremenoj činjenici, to se u pravilu odnosi na mjesto i opseg rekapitulacije klasičnih socioloških znanja. Stječe se dojam da trend relativizacije (“žrtvovanja”) ide ruku pod ruku s rastom kompleksnosti. U glasovitoj Gurvitchovoj **Sociologiji** iz šezdesetih godina dvadesetog stoljeća, u kojoj su dosta ravnomjerno zastupljene sve do tada afirmirane posebne discipline, “kratkom pregledu povijesti sociologije” posvećeno je četrdesetak stranica. Nisu zaboravljene ni anticipacije preteča ni glavne ideje utemeljitelja (Gurvitch, 1966:38–76). U Giddensovoj **Sociologiji** s kraja osamdesetih godina, koja se bavi problemima a ne disciplinama i svjedoči o problematskoj kompleksifikaciji suvremene sociološke misli, “razvoj sociološke teorije” prikazuje se na svega dvadesetak stranica, od čega se samo pet stranica odnosi na “rana izvorišta”, to jest na Comtea, Durkheima, Marxa i Webera (Giddens, 1989:690–695). Čudno je da autor, koji je velik dio bogate znanstvene aktivnosti utrošio na istraživanje klasične baštine, o njoj napisao niz posebnih i respektabilnih radova te na taj način stekao osobite zasluge za “europceizaciju” britanske sociologija – svoju sustavnu sliku sociološke znanosti zaokružuje krajnje reduciranom verzijom “ranih izvorišta” (Albrow, 1993:87). Ta je slika, po svemu sudeći, mogla i bez njih, ali ona su ipak dodana kao neka vrsta minimalnog podsjetnika iz kojeg bi trebalo biti vidljivo da oznanstvenjivanje i današnja kompleksna znanstvenost socijalne misli ponešto duguju i tradiciji.

Slična vrsta evokativne rutinizacije još je očiglednija na području empirijskih istraživanja, kako u njihovu konceptualno-teorijskom zasnivanju, tako i u interpretaciji rezultata. Nema nikakve dvojbe da je razvoj istraživačkih metoda, tehnika, instrumenata, obrade podataka itd. gotovo neizmjerljivo nadmašio empirijsko-istraživački i metodološki horizont klasične sociologije i da se današnja istraživanja društvenih činjenica nipošto ne mogu pridržavati njezinih pretežno deskriptivnih, povijesno-komparativnih i često deduktivnih pristupa. No nitko komu je stalo barem do tekstualne istine ne može poreći da su sociolozi klasičnog razdoblja, pomoću te rudimentarne istraživačke metodologije, došli do empirijskih nalaza, koncepata i teorijskih generalizacija u kojima se zrcali njihovo društveno vrijeme i utvrđuju putokazi znanstveno-istraživačkog odnošenja prema društvenom vremenu cjelokupne modernosti. Zato Giddens i kaže da je “modernost dubinski i iznutra sociološka” (Giddens, 1990:49). A budući da je o te putokaze teško oglušiti se, oni se preuzimaju ne zbog njihove operacionalne primjerenosti, nego zbog toga što u nepreglednom relativizmu ekspertiza i istraživanja trebaju ilustrirati kakvu-takvu upućenost u fundamentalna teorijska znanja. Za ilustrativne svrhe nije se nužno upuštati u studiozno proučavanje izvora jer je umjesto toga lakše posegnuti za nekim od bezbrojnih tumačenja koja se intenzivno prenose i neopazice udaljuju od izvornog smisla. Stoga se, primjerice, događa da između ilustrativnih stavova Comtea, Marxa, Durkheima, Webera, Simmela ili Pareta i današnjih istraživanja diobe rada, društvene patologije, socijalne diferencijacije, religijskih fenomena, političke moći, reprodukcije elita itd. nema gotovo nikakva metodološkog i teorijskog kontinuiteta. Ali to je manje važno od zadovoljenja forme koja nam nalaze da se prema klasicima, bez obzira na svu relativnost njihovih spoznaja, odnosimo uljudno. Nikoga više ne treba uvjeravati da su oni, u devetnaestom stoljeću, sociologiju impostirali kao sustavni korpus znanja, kao specifičan metodološki i konceptualni sklop koji njezino proučavanje ljudskog društva jasno razlikuje od drugih disciplina, kao što su ekonomija, povijest, filozofija i pravo.

No tu disciplinarnu određenost obilježava jedna inherentna značajka koju Alan Swingewood “otkriva” kao dovoljan razlog za relativizaciju (Swingewood, 2000). Dok je rana sociološka misao bila pretežno optimistička jer je polazila od uvjerenja da se izvjesnosti prirodnih znanosti mogu neupitno primijeniti na socijalne znanosti, klasična se sociologija pojavila kao reakcija na taj oblik pozitivističko-scijentističkog mišljenja. Njezine glavne teme i postavke

odišu pesimizmom jer su proizašle iz uvida da industrijalizacija stvara društvene strukture koje pojedinca otuđuju od zajednice, kulturne tvorbe pretvaraju u robe, a ljudski život racionaliziraju u sustavu birokratske dominacije. Klasični su sociolozi stoga ponajviše usredotočeni na društvene promjene i na ulogu aktera u tim promjenama. Za njihova je shvaćanja karakteristično to da “voluntarizmom i djelovanjem zamjenjuju povijesni determinizam devetnaestostoljetnog pozitivizma” (Swingewood, 2000:8). Što se pak tiče moderne sociološke misli, ona je opsjednuta stalnom napetošću između naslijeđa klasične sociologije, odnosno tog “voluntarističkog” obrasca, koji je usredotočen na stvaralačku i djelatnu ulogu aktera, i strukturalnog obrasca, koji je usredotočen na institucije i procese koji obuzdavaju i determiniraju tokove djelovanja. Ona je, prema tome, i zbog promijenjena društveno-povijesnog konteksta i zbog drukčije epistemološke konstelacije, upućena na relativizaciju klasične paradigme.

U današnjim rekonstrukcijama valja polaziti od jednostavne istine da se klasična sociologija bavila društvenim svijetom koji je posve različit od društvenog svijeta ranog 21. stoljeća. Promatrala je industrijska kapitalistička društva s polariziranim klasičnim sustavima, društva organizirana u granicama nacija-država, kada su europska kolonijalna carstva vladala svijetom a patrijarhalni odnosi uglavnom shvaćani kao gotova činjenica. Suvremena socijalna teorija uzima u obzir sve te okolnosti i ideje baš onako kako zaslužuju, a to znači relativistički, i promišlja ih iz spoznajnog vidokruga postindustrijskog, postsocijalističkog i postkolonijalnog društva. Teorijsko preispitivanje klasičnosociološke baštine, kako ga definira Larry J. Ray, ne može ostati slijepo na već banalnu evidentnost da smo dospjeli u razdoblje “u kojemu su fluidnost, neizvjesnost i fleksibilnost zamijenili pouzdanosti i izvjesnosti svijeta klasične sociologije. To je ono što suvremenu sociološku teoriju bitno razlikuje od klasika” (Ray, 1999:194). Relativistički “duh vremena” relativizira sve veličine i značenja pa iz njegova ključa ne mogu biti izuzeti ni veliki klasici sociologije.

Stajalište učene indiferentnosti

Klasične su sociološke teorije, barem ono što je od njih ostalo kao vrijedno i neprolazno, već toliko ugrađene u suvremenu socijalnoznanstvenu refleksiju da ih uopće nije potrebno elaborirati, navoditi ili koristiti kao potvrdu naše vijernosti ili znalačke odanosti izvorima. Sve naše pojmovne konstrukcije i jezične igre, diskurzivna boja naših iskaza, ton naših teorijskih razmatranja i empirijskih uvida toliko su nabijeni baštinjenim znanjem i toliko sociološki prepoznatljivi da im pozivanje na zaslužne preteče samo može otežati dobar “plasman” u javnom mnijenju, jer ono ionako nije sklonu pretjeranom dociranju o teorijama koje “nemaju veze” s neposrednim životnim iskustvom. Kao što su pioniri, u svom nastojanju da objasne društvo, apsorbirali i preobrazili staru filozofiju povijesti, tako je i suvremena sociologija apsorbirala i preobrazila svoju klasičnu baštinu te stekla autonomiju koja se više ne postavlja kao dvojbena predmet rasprave (Kilminster, 1998:11). Podrazumijeva se da je znanstvena zajednica sasvim dostatno upućena u klasične pretpostavke sociologije, a da ih manje upućeni krugovi elementarno poznaju kao dio opće naobrazbe, te da njihovo “skolastičko” navođenje može imati tek dekorativnu funkciju koja odvrća pažnju od autohtonosti i originalnosti sadašnjih socioloških radova, nalaza i prijedloga.

Ali nevolja je sociologa baš u tome što ljudi koji imaju tehnička sredstva da usvoje njihova mišljenja nemaju za to nikakve želje ni interesa. Čak im je u izričitom interesu da ih odbace, dok oni kojima bi bilo u interesu da ih usvoje, ne raspolažu ni potrebnom teorijskom kulturom ni drugim sredstvima refleksivno razvijene i djelotvorne recepcije (Bourdieu, 1984:41; Bourdieu, 1997:21-59). Riječ je zapravo o određenom tipu prakticiranja sociološke znanosti, koji ovisi o vrsti cilja što bi ga ona trebala postići. Raymond Boudon drži da je, uza sav rizik pojednostavlivanja, moguće razlučiti četiri glavna cilja a to znači i četiri tipa prakticiranja sociologije: **kognitivni** ili **znanstveni**, **estetski** ili **ekspresivni**, **kritički** ili **angažirani** i

kameralistički ili deskriptivni (Boudon, 2000:343). Socijalni znanstvenici kojima je iznad svega stalo do kognitivnih ili znanstvenih ciljeva naglašeno su skloni idealu diskurzivne strogosti i "raščaranih" jezičkih iskaza i stalno im je pred očima kriterij evidencije prirodnih znanosti. Oni se, da parafraziramo Pareta, ne brinu o tome je li teorija privlačna ili potrebna – nego o tome je li ona istinita. Teoretičari kojima je cilj izražajna snaga i dojmljivost iskaza rado pribjegavaju estetskim i esejističkim stilizacijama svojih radova. Sociologija je u svome nastajanju bila razapeta između znanstvene i književne kulture pa je odatle logično da ona, kao neka vrsta "treće kulture", poseže i za sredstvima literarne estetizacije (Lepenies, 1990). Nisu li uostalom Erving Goffman i David Riesman najrječitiji primjeri literarne plastičnosti i "zavodljivosti" sociološkog zanata? Zagovornici kritičke dimenzije sociologije drže da ona mora biti angažirana i borbena znanost koja razotkriva reifikaciju društvenih struktura, vladajućih pojmova, ideologija i svjetonazora. Kritička teorija društva jedan je od onih vidova prakticiranja sociologije koji je najveće domete postigao u prokazivanju totalitarne instrumentalizacije moderne racionalnosti.

Boudon, međutim, najviše pažnje posvećuje kameralističkom ili deskriptivnom tipu prakticiranja sociologije i to je zanimljivo upravo zbog toga što u njemu najjasnije dolazi do izražaja učena indiferentnost spram klasičnog naslijeđa. Prema Josephu Schumpeteru kameralizam je ona vrsta aktivnosti kojoj je cilj da stvarne ili pretpostavljene akcionare **obavijesti** o društvenim fenomenima a ne da ih **objasni**. "Kameralističkim znanostima (*Kameralwissenschaften*) bave se savjetnici vlasti" (Boudon, 2000:344). Nije teško zapaziti da veliki dio tekućeg socijalnoznanstvenog bavljenja pripada tom tipu aktivnosti. Glavni se cilj mnogih socioloških radova sastoji u tome da objelodane društvene sredine i pojave koje su neposrednim akterima više-manje jasne i obične, ali su javnosti i nositeljima odluka nepoznate. Ta informacija može biti izrazito kvalitativne naravi u slučajevima kada se, primjerice, opisuje što se stvarno događa u nekoj školi, tvornici, umjetničkoj galeriji, velikom urbanom sklopu itd. No ona može biti i bitno kvantitativna i tada joj je ponajviše stalo do odgovora na pitanje tipa "koliko?". Brojna kvantitativna ispitivanja koja se bave potrošnjom domaćinstava, stanjem školstva, evolucijom kriminaliteta, fluktuacijama javnog mnijenja i drugim problemima imaju izrazito deskriptivnu svrhu. Kameralistička sociologija, zajedno s drugim izvorima informacija (novinske reportaže, ispitivanja što ih provode administrativne statističke institucije ili instituti za istraživanje javnog mnijenja itd.), udovoljava rastućim zahtjevima modernih društava. Ona je danas vitalna, ambiciozna, kratkoročno čak i unosna baš zbog toga što ubrzano raste javna i privatna potražnja podataka o društvenim stanjima i kretanjima. Za nju su zainteresirane ne samo države nego i stranke, društveni pokreti, različite grupe za pritisak i najrazličitiji organizirani akteri. Dobiveni im podaci služe ne samo za praktične nego i za retoričke svrhe. Današnje političke borbe, raspre i natjecateljske projekcije nezamislive su bez oslonca na brojke i kvantitativne pokazatelje socijalno-ekonomskih odnosa.

Iako nema ništa protiv te kameralističke praktično-retoričke upotrebe sociologije, jer je realistički tumači kao proizvod društvenih okolnosti i zahtjeva, Boudon ipak odrješito konstatira: "Od trenutka kada te kameralističke aktivnosti postanu dominantnima sociologija gubi svoj kontinuitet i svoju kumulativnost" (Boudon, 2000:346). Kad u njoj prevladava sklonost prema kognitivnoj dimenziji ona je **determinirana iznutra**, ali kad počne prevladavati kameralistička dimenzija, ona je sve više **izvanjski determinirana**. To je potpuno razumljivo jer istraživač kameralističkog usmjerenja svoje ciljeve utvrđuje polazeći od trenutanih društvenih problema. Primjerice, procvat sociologije obrazovanja podudara se s eksplozijom samih obrazovnih zahtjeva, a obnova sociološkog interesa za fenomene nasilja pratila je uspon samog nasilja. Stvaranje statističkih aparata također je povezano s pojavom "velikih" društvenih problema, tako da se statistike kriminaliteta organiziraju početkom 19. stoljeća, a statistike obrazovanja tek s obrazovnom eksplozijom nakon drugog svjetskog rata. Kameralistička se sociologija ne "podešava" samo prema trenutanim problemima, nego i prema trenutanim ideologijama, ali to se uočava tek *a posteriori* jer se ideologije, u "danom trenutku", ispostavljaju i percipiraju kao istine, kao nešto po sebi razumljivo.

Činjenica da se kameralistička sociologija “povija” za meandrima društvene i ideološke konjunkturu nikog trezvenog ne treba iznenaditi, no pravi je problem u tome što se pod njezinim utjecajem oblikuje zabrinjavajuća indiferentnost prema kognitivnom stilu, kumulativnim značajkama, kontinuitetu i napretku sociologije. Ona se pojavljuje u “učenicima i ekspertskim likovima” koji se naprosto trude oko toga da dokažu svoju “odsječenost” od tradicije i njezinih beskorisnih, prežvakanih apstrakcija. Jonathan H. Turner nalazi da je strah od apstrakcije (uz opsjednutost kauzalitetom, usmjerenje na statističku značajnost i idiosinkraziju prema znanstvenicima drukčijeg političkog uvjerenja) jedan od glavnih razloga ravnodušnosti u odnosu na teorijske principe što su ih formulirali sociološki klasici (Turner, 1993:176). Od takve ocjene nisu daleko ni Collins i Makowski, koji drže da je sociologija, postavši “kooperativnim pothvatom širokih razmjera”, upala u birokratske mreže, da se mnogi njezini protagonisti gube u istraživanjima beznačajnih, bitno tehničkih i nesupstancijalnih problema, te da se na taj način gube iz vida opći ciljevi, odnosno oblikovanje i verifikacija teorija (Collins – Makowski, 1980:10). Takozvana konkretna **ekspertiza** ravnodušno i oholo natkriljuje sva druga značenja i dimenzije prakticiranja sociologije kao znanosti za koju Pierre Bourdieu kaže da je “skromna po svojoj strpljivoj usredotočenosti na obične stvari svijeta, ali iznimno ambiciozna s obzirom na širinu svoga područja (jer **sve je društveno**) i izrazito opasna po svojim građanskim reperkusijama” (Bourdieu, 1984:37). Taj stav protiv indiferentnosti prilično je emfatičan u svome realizmu, ali on nije ništa drugo do jedna od mogućih parafraza već poslovičnih Weberovih strahovanja od specijalista bez duše i hedonista bez srca.

Stajalište predmetne posebnosti

U ukupnoj strukturi socioloških znanja klasične su sociološke teorije poseban predmet izučavanja i akademskog obrazovanja. Ta se zasebna disciplina bavi podrobnim i cjelovitim interpretativnim pregledom ideja, autora i raznolikih spoznajnih nastojanja koja imaju klasičnu važnost (“privilegirani status klasičnosti”) ne zbog retoričkih razloga nego upravo zbog toga što su njihovom zaslugom postavljeni temelji moderne sociologije kao znanosti, pa im sljedbenici pripisuju onakvo mjesto kakvo, recimo, Platon i Aristotel zauzimaju u političkoj teoriji a Shakespeare u engleskoj književnosti (Alexander, 1987:11–12). Ona također, u većem ili manjem opsegu, pokazuje kako su ideje starijih i srodnih disciplina (filozofije, političke teorije, političke ekonomije, pravne teorije, antropologije) utjecale na oblikovanje sociologije i njezinu povezanost s drugim područjima znanja.

U zasebnom disciplinarnom bavljenju klasičnim sociološkim teorijama uglavnom se koriste dva pristupa: **povijesno-kronološki** i **problematski**. Prvi je pristup vođen kriterijem linearnog uspona, kumulativne progresije i grananja sociološke misli, a najviše mu je stalo do toga da prikaže teorijske profile pojedinih autora i na što pregledniji način oslika panoramu njihovih glavnih ideja. Taj je pristup prevalentan i prema njegovu je kriteriju napisan najveći broj što skromnijih što ambicioznijih pregleda klasične sociološke teorije, iako i među njima postoje značajne razlike ovisno o tome koliko pažnje posvećuju “pretpovijesti” sociologije, s kojim misliocem ili trenutkom otpočinju svoju rekonstrukciju, kako povijesno omeđuju klasično razdoblje i kojim socijalnim teoretičarima tog razdoblja posvećuju najveću pažnju. Prema općeprihvaćenom i gotovo kanonskom pravilu takvi pregledi najčešće počinju s Augusteom Comteom, koji je disciplini dao naziv i ustanovio razloge, uvjete i mogućnosti njezina pozitivnoznanstvenog ustrojstva, ali ima i onih koji počinju sa socijalnim misliocima prije Comtea (Montesquieu, Saint Simon, Ferguson) jer drže da njegove sociološke analize nisu osobito originalne i da je zaslužan jedino za prenošenje već pripremljenog znanstvenopozitivnog duha na proučavanje društva. Izbor i tretman najvažnijih predstavnika klasičnog razdoblja najčešće ovisi o stajalištima i ukusima pisaca povijesnih pregleda. Stajališta i ukusi odlučuju o tome kojim se predstavnicima, kako s obzirom na njihove problematske interese tako i s ob-

zirom na dalekosežnost njihovih uvida, pripisuje paradigmatično mjesto u intelektualnom univerzumu socijalnih znanosti. Njihova je aura takva da ih se u neku ruku smatra sinonimom klasične sociologije. To se sinonimno značenje katkad naglašenije pridaje Durkheimu, katkad Weberu, katkad Marxu, Simmelu, Paretu itd., ili svima zajedno, i upravo ti različiti naglasci svjedoče o vrednovanju specifične važnosti pojedinih klasičnosocioloških mislilaca. Priznaje im se da su pokazali kako sociologija može biti prava znanost i kako je ona sposobna elaborirati apstraktne zakone koji objašnjavaju stvarnu dinamiku društvenog svijeta. Prema J. H. Turneru, koji promatra razdoblje od 1830. do 1930., to priznanje ponajviše zaslužuju Comte, Spencer, Marx, Durkheim, Weber, Pareto i Georg Herbert Mead. U nastojanju da "kodificira mudrost" tih klasika, Turner izvodi formalizaciju njihovih teorija i pokušava precizno ustanoviti bitne razlike među njihovim teorijskim strategijama. Razlike proizlaze iz toga što se "veliki učitelji" različito odnose prema općim principima, uzročnosti, tipologiji i klasifikaciji, strukturalnim vezama, metateorijskim pretpostavkama i indukcijско-dedukcijskim oprekama (Turner, 1993:176, 182).

Ali bez obzira na to daje li se klasičnoj sociologiji pretežno durkheimovski, weberovski, marksistički ili neki drugi pečat, pripisuje li joj se prava znanstvenost uz različite teorijske strategije, njezini su glavni protagonisti izloženi prema kriteriju kronološko-povijesnog slijeda. Među brojnim tipičnim primjerima takvog pristupa nedvojbeno su najreprezentativnije **Etape sociološke misli** Raymonda Arona (Aron, 1967). Već sam naslov upućuje na zaključak da se predmet sagledava iz evolucionističke perspektive jer "etape", po naravi svoga smisla, uvijek znače sukcesivnost na putu koji vodi nekom cilju. Veliki sociološki klasici, a to su za Arona Montesquieu, Comte, Marx, Durkheim, Pareto i Weber, izloženi su kao tvorci zasebnih i više-manje koherentnih misaonih sustava. Riječ je o diskontinuiranom nizu individualnih pothvata, svojevrsnih zatvorenih totaliteta, tako da je teško zaključiti po čemu oni tvore etape jednog međupovezanog misaonog nastojanja.

Drugi je pristup usredotočen na bitne probleme i najmarkantnije teorijske postavke sociološke tradicije, bez obzira na njihove povijesno-kronološke odnose. Taj je pristup vrlo selektivan kako u poimanju bitnih problema tako i u izboru najmarkantnijih, problematski relevantnih autora. Osobnost autorâ i nije toliko važna jer oni su samo vrhunska intelektualna utjelovljenja stvarnih problema u koje su reflektivno uronjeni i o kojima lucidno izriču stano-vite istine. Ovisno o definiciji ključnih problema uvodi se nemilosrdna razlika između esencijalnih i marginalnih prinosa, tako da se sva raznolikost socijalnoznanstvenog polja ogleda samo u onome što je problematski kanonizirano. Najbolji je primjer tog pristupa **Sociološka tradicija** Roberta A. Nisbeta, koja se, ne bez razloga, obično spominje kao antipod Aronovou izlaganju iste tematike (Nisbet, 1996). Iako je načelno doista nesklon povijesnom zatvaranju, ograničavanju i diskontinuitetu sociološke misli, on sociološku tradiciju svodi ne pet ključnih problema (zajednica, autoritet, status, sakralno i otuđenje) i isključivo iz obzorja njihove važnosti vrednuje prinose pojedinih klasičnih autora. Sve što nije u tom obzoru ostaje na marginama interpretativnog interesa, kao naplavina sporednog i reproduktivnog teorijskog žargona koji općenito spada u sociološku tradiciju, ali ne zaslužuje da ga se uvrsti u osnovnu problematsku matricu. Nešto blažu verziju tog strogog selektivno-problematskog pristupa predstavlja nastojanje da se klasične sociološke teorije prikažu problematizacijom latentnih ili manifestnih, po naravi značajnih sporova u kojima su akteri polazili s različitim pozicija i tako oblikovali jedno dinamično intelektualno polje znanstvene kreacije i imaginacije, neophodne za razumijevanje, organizaciju i napredak društva. U tom je duhu, primjerice, R. Horton, posebno u svojim ogledima o Durkheimu i Levy-Bruhlu, problematizirao klasičnu raspravu o odnosu (kontinuitetu ili diskontinuitetu) znanstvene misli, s jedne, i magijske i religijske misli, s druge strane (Horton, 1973). Bez obzira na uvriježenost, mijenu i ideološkičnost nekih svojih pojmova ("primitivna društva", "arhajska društva", "tradicionalna društva", "društva bez pisma"), ta je rasprava potaknula nastanak znanstvenosocioloških i antropoloških radova iz kojih se mogu izvoditi sudovi o teorijskim profilima tradicije.

Oba pristupa najčešće pate, iako ne u podjednakoj mjeri, od zajedničkog nedostatka. Rekonstruirajući klasične sociološke teorije oni u pravilu usputno načinju ili čak, poput Nisbeta, ozbiljno tematiziraju pitanje suvremene perspektive iz koje ih se promatra, ali samu rekonstrukciju izvode kao izdvojen, povijesno strogo omeđen i samodostatan zadatak, tako da se opet gubi veza između tradicije i sadašnjosti. Ostaje dojam da se povijest socioloških teorija shvaća kao pitanje erudicije a ne kao znanstveni problem (Alexander, 1987:13) Koliko god bili disciplinarno temeljiti i bogati kulturno-povijesnim analizama, poučnim spoznajama i ingenioznim primjerima sociološke imaginacije, ti pristupi ne ostavljaju dovoljno argumenata iz kojih bi uvijek bilo vidljivo kako klasičnosociološko nasljeđe funkcionira u suvremenom kontekstu. Na taj se način navodi na zaključak da je jedno razdoblje mišljenja mehanički uokvireno i završeno i da poslije njega, opet mehanički, slijedi nešto posve drugo i "naravski" drugačije. Tako klasične sociološke teorije ostaju samo **klasične** i ništa više od toga, a to je ono najgore što im se može dogoditi.

Stajalište kontinuiteta

Klasične su sociološke teorije karika u neprekinutom lancu umovanja o oblicima, regulativnim uporištima i metamorfozama organiziranog ljudskog življenja i kao takve one se ne mogu odvojiti ni od svojih povijesnih pretpostavki ni od svojih povijesnih učinaka, produžetaka, nadogradnji i inovativnih zaokreta u suvremenosti (Collins – Makowski, 1980:1). Iz povijesnih, to jest antičkih, srednjovjekovnih, renesansnih, ranomodernih i moderno-prosvjetiteljskih misaonih iskustava crpile su intelektualni materijal bremenit spoznajama o društvenosti čovjekova bivstvovanja, o političkim poretcima i tipovima vladavine, o državi i njezinim pravno-moralnim načelima, o interesima i sukobima unutar socijalne organizacije, o zakonima i hirovima povijesnih kretanja, o principima racionalnog znanja i putovima njegova ozbiljenja itd. Svojim sljedbenicima, nastavljačima i cjelokupnoj modernoj sociologiji tradirale su ne samo sociološki "prerađenu" verziju spomenutih pretpostavki nego i posve nov sklop pouzdanih i znanstvenom metodom dosegnutih spoznaja koje, usprkos svim "strategijama zaborava", žive svoj aktivni život u "poretu diskursa" modernih socijalnih znanosti. Polazeći istodobno od interpretativno-kritičkog sagledavanja pretpostavki pripremanih više stoljeća, u kojima su spekulativna razmatranja imala prevagu nad empirijskim uvidima, i od promatranja društvene zbilje svoga vremena, koju je obilježavala ubrzana diferencijacija i pozitivna utemeljenost znanja, one su utvrdile **predmetnu** i **metodološku** specifičnost sociološke znanosti te joj tako osigurale trajnu i neupitnu prisutnost među drugim znanostima. Možemo ih promatrati "kao most između kulture tradicionalnog filozofskog tipa, zatvorenog u svoje unutrašnje, teško prenosive izvjesnosti i modernog znanstvenog rasuđivanja, s njegovim karakterističnim sekvencama: problem-hipoteza-verifikacija" (Ferrarotti, 1997:10). Riječ je o specifičnosti koja se danas podrazumijeva kao jednom za svagda usvojena istina, ali kada se ta istina pokušava temeljito osvijestiti, pokazuje se da ništa nije moguće bez vraćanja klasičnoteorijskim izvorima. Štoviše, vraćanje izvorima štiti suvremenu sociologiju od disciplinarne provincijalizacije i ignorantskog odnosa prema drugim znanostima, ali je u isti mah razgraničuje od zdravorazumnog, ideologiziranog i zavodljivog svaštarskog sociologiziranja bez intelektualnih temelja. "Što bolje koristi kapital konceptata, metoda i tehnika koji su stvorili preteče (Marx, Durkheim, Weber i mnogi drugi) sociologija je znanstveno oboružanija za otkrivanje skrivenog kao glavnu zadaću znanosti" (Bourdieu, 1984:23).

Prema tome, klasične su sociološke teorije uistinu klasične ne samo zbog toga što su obavile "sociološku revoluciju" nego i zbog toga što su konstituirale jedno područje mišljenja u čijem se vidokrugu, ma koliko ga dopunjavale, razgrađivale ili čak prevladavale, kreću i današnje znanstveno-sociološke analize društva (Kilminster, 1998; Martuccelli, 1999). U zabororu tog temeljnog stajališta javljaju se dvije karakteristične varijante: jedna inzistira na **neupitnosti kontinuiteta**, a druga problematizira **krizu kontinuiteta**.

Prvu varijantu najodlučnije zastupa R. A. Nisbet, za kojeg bi se bez pretjerivanja moglo ustvrditi da formulira svojevrsnu apologiju kontinuiranja tradicije. Sociologija, odnosno sve ono što je u njoj najbolje i najplodonosnije, po njegovu je mišljenju počela tako što je teorijsku raspravu izdigla iznad razine ideoloških prijepora koji su je "rodili" u epohi industrijske i demokratske revolucije. Zahvaljujući "arsenalu" teorijskih, empirijskih i metodoloških instrumenata ona je iz tog polučila niz problema i pojmova koji su suvremenoj sociologiji omogućili da objasni ne samo uspon moderne Europe nego i razvoj novih nacija danas sučeljenih s tipovima društvenih preobrazbi kakve su se u Europi i Sjedinjenim Državama događale prije nekoliko naraštaja. Osnovne ideje koje karakteriziraju europsku sociologiju u razdoblju 1830-1900, ključnom za razvoj te znanosti, bitne su zbog toga što su njihovi tvorcii (Tocqueville, Marx, Weber, Durkheim) postavili teorijske temelje suvremene sociologije. Sve su te ideje i danas žive i jednako usmjeravaju istraživanje kao u doba kada su ih ti mislioci ugrađivali u temelje moderne sociologije. "Ne zaboravimo da živimo u kasnoj fazi klasičnog doba sociologije i ako bismo današnju sociologiju lišili metodoloških pristupa i analitičkih okvira koje su joj dali ljudi poput Webera i Durkheima, tada ne bi ostalo bog zna što, osim gomile inertnih podataka i izoliranih hipoteza" (Nisbet, 1966:18). Utoliko je apsurdna svaka tvrdnja o bezvrijednosti tradicije. Kao što Miltonovim slikama i formama ne možemo odreći umjetničku snagu a Newtonovim zakonima znanstvenu uzvišenost, tako ni Weberovim uvidima ne možemo zanijekati osobitu analitičku dubinu i proglasiti ih pukim i sterilnim teoretiziranjem. Dapače, onaj tko po prvi put čita Webera i Simmela sigurno će iz njih izlučiti nešto novo. Naravno, čitateljska recepcija ne mora biti presudna i možemo je čak zanemariti kao nepouzdana i varljivi kriterij, ali ono što je bitno jest "trajna aktualnost tradicije" odnosno ključnih pojmova koji je tvore. Nisbet nipošto ne misli da ti pojmovi, usprkos svom "dosegu i magnetizmu", mogu objasniti sve aspekte moderne sociologije, koja je u međuvremenu razvila brojna žarišta empirijskog interesa, umnožila metodološke postupke i konceptualne tvorbe. On samo inzistira na tezi da je određeni skup ključnih ideja osigurao koherentnost i kontinuitet sociološke tradicije i da je te značajke odlikuju "već jedno stoljeće". Treba reći da je ta teza izrečena sredinom šezdesetih godina 20. stoljeća, ali imaju li se na umu intelektualne konjunkture postmodernističkog i dekonstrukcijskog relativizma posljednjih desetljeća, ona od svog načelnog smisla nije ništa izgubila.

Drugu varijantu, koja problematizira krizu kontinuiteta, zagovara znatno veći broj autora. Njihov kritički odmak od tradicije toliko je naglašen da bi mu se mogla prišiti etiketa revizionizma, no takva bi kvalifikacija bila odviše banalna i neprikladna jer je težnja za "promjenom paradigme" situirana u perspektivu kontinuiteta iz koje se izvodi mogućnost obnove ili daljnjeg razvoja sociologije. To najjasnije i najtemeljitije dolazi od izražaja u rekonstrukcijskim zahvatima Georgesa Gurvitcha, Charlesa Tillyja i Immanuela Wallersteina.

Tragajući za "suvremenim pozivom sociologije" Gurvitch kritički preispituje sociologiju devetnaestog stoljeća i pokušava ustanoviti njoj svojstvene probleme koji su "s današnje znanstvene pozornice djelomično ili sasvim nestali", ali bez čijeg sagledavanja očigledno nema ni kontinuiteta socijalnoznanstvene spoznaje (Gurvitch, 1965:37). Ne radi se o ukupnom problematskom sklopu klasične sociološke teorije nego o njezinim "lažnim problemima" koje valja apsolvirati jer oni, kao žilava misaona baština, zanimljiva samo za "pseudoznanstveni polusvijet", kontinuirano sudjeluju u suvremenom umovanju o društvu. Gurvitch drži da, u ime kontinuiteta sociološke znanosti, valja razračunati sa šest "lažnih problema" klasične sociološke teorije – to su sociologija ili filozofija povijesti, sociologija poretka i sociologija napretka, tobožnji sukob između pojedinca i društva, lažni alternativni međuodnos psihologije i sociologije, problem "odlučujućeg čimbenika", problem socioloških zakona. Suvremena je sociologija prevladala filozofiju povijesti koja je zaokupljala njezine klasične utemeljitelje, ali je upravo na taj način, odričući se iluzije o nužno pravolinijskom razvojnem kretanju prema idealu, dobila mogućnost da se posveti istinskom znanstvenom opisivanju konkretnih društvenih struktura i situacija. Nadišla je artificijelnu opreku između pojmova poretka i napret-

ka jer se oni zasnivaju na brkanju ("naivnoj dogmatizaciji") vrijednosnih i činjeničnih sudova u određenom društvenom okviru. Naime, "ono što je s jednog određenog stajališta poredak, s drugog je – nered, i obrnuto" (Gurvitch, 1965:42). Opreka je odbačena i zbog toga što složenost živog i promjenjivog društvenog sklopa proizvoljno svodi na pojednostavnjene pojmovne apstrakcije. "Takozvani statički i dinamički elementi u svim su okolnostima nerazdvojno stopljeni i nemoguće ih je međusobno razdvojiti" (Gurvitch, 1965:43). Okončala je raspravu o odnosu pojedinca i društva, koju je u klasičnoj tradiciji obilježavala polarizacija između individualističkih i kolektivističkih, nominalističkih i relativističkih, kontraktualističkih i institucionalističkih teza, između antiindividualističkih pogleda Comtea, Spencera, Tonnie-sa, Othmara Spanna itd. i individualističkih shvaćanja Gabriela Tardea, J. S. Milla, Lestera Warda i Franklina H. Giddingsa. Pritom je uzela na znanje da su neki mislioci, poput Sim-mela, Leopolda von Wieseja, M. Webera i Mac Ivera, zastupali ideju nagodbe ili interakcije, dok su Durkheim i njegovi francuski sljedbenici polazili od uvjerenja da su društvene činjenice nesvodive na pojedinca te da nad njim imaju "moralnu i psihološku prevagu". No opreka između pojedinca i društva ne postavlja se kao opći problem sociologije. Postoje samo specifični slučajevi koje je primjerenije tumačiti komplementarnim i uzajamnim odnosom individualnog i društvenog nego njihovom polarizacijom. Prevladana je i lažna alternativa koja je proizlazila iz pitanja: treba li psihologiju svesti na sociologiju ili sociologiju na psihologiju? Neki su klasični sociolozi (Comte) psihologiju posve isključili iz klasifikacije znanosti, drugi su joj, poput Spencera i Milla, priznali pravo građanstva, a do sukoba između Tardea i Durk-heima došlo je zbog toga što je prvi smatrao da se sociologija može svesti na individualnu i međuindividualnu psihologiju ("intermentalnu aktivnost"), dok je drugo to odlučno poricao. Iako rasprava o odnosu psihologije i sociologije nije izgubila svoju aktualnost, njezin je strogo alternativni smisao prestao važiti. U sociologiji i psihologiji postoje područja koja se ne podudaraju, ali je isto tako jasno da su mnogi psihički i socijalni problemi isprepleteni te da se njihovi korijeni ne mogu isključivo tražiti ni u jednom od dvaju alternativnih izvorišta. Razdvajanje individualne i kolektivne psihologije nemoguće je i zbog toga što se komunikacija između "Ja", "Ti" i "On" ne može razumjeti bez oslonca na "prethodnu svedinjenost doživljenog i njegovu težnju unutar jednoga Mi" (Gurvitch, 1965:55). Suvremena je sociologija izašla iz tjesnaca što su ga klasičnim teorijama nametale raspre o takozvanom odlučujućem čimbeniku. U pokušajima njegova određenja nadmetale su se razne škole mišljenja: geografska, biološka (sa svojim bioorganskim, antroporasičkim, socijaldarvinističkim i demografskim podvarijantama), tehnološka, psihološka i spiritualistička. No sva su ta mišljenja u stvari dogmatske redukcije koje su nespojive sa sociološkim duhom. One, s jedne strane, umrtvljuju i dematerijaliziraju promjenjivost kao glavni predmet sociologije i, s druge strane, društvenu zbilju lišavaju njezinih skala, razina i aspekata, oduzimaju joj kompleksnost i dubinu kojih smo danas i odviše svjesni a da bismo ih nekritički žrtvovali neupitnim jednoznačnim faktorima. Napokon, suvremena sociologija nije više zaokupljena istraživanjem socioloških zakona kojima su klasici posvećivali golemu pozornost u uvjerenju da tako na najznanstveniji način objašnjavaju opće kretanje i funkcioniranje društva. Umjesto toga ona radije pribjegava statistički zasnovanim i ograničeno primjenjivim zakonima vjerojatnosti. Preformuliravši pitanje zakona ona nije, međutim, odustala od mogućnosti determinističke eksplikacije. Naprotiv, zahvaljujući "svojoj povećanoj skromnosti", taj tip eksplikacije dobija na preciznosti.

Kriza kontinuiteta i otvorena perspektiva

Bez obzira na svu težinu Gurvitchovih "revizionističkih zahvata", bilo bi krajnje pogrešno zaključiti da sociologija mora odustati od svojih kontinuiranih zadaća. Ona samo nadilazi lažne, pogrešno postavljene, dogmatske i besplodne probleme teorijske tradicije i odatle crpi snažne poticaje za obnovu i izlazak iz krize u koju je zapala. Gurvitchovi su stavovi, jednako kao i Nisbetovi, napisani u kontekstu šezdesetih godina, ali oni na svoj način antici-

piraju “kriznu debatu” koja će se još oštrije nastaviti u nadolazećim desetljećima, o čemu naročito uvjerljivo svjedoče Tilly i Wallerstein. I jedan i drugi preispituju klasičnoteorijsko nasljeđe iz perspektive kraja stoljeća, ali s pogledom na preobrazbu, obnovu i budućnost sociologije i socijalnih znanosti.

Tilly se usredotočuje na problem **makrostruktura i procesa** i postavlja pitanje: “Kako se može doći do boljeg razumijevanja onih makrostruktura i procesa koji su vodili preobrazbi ljudskog društva devetnaestog stoljeća i onih koji vode preobrazbi današnjeg čovječanstva?” (Tilly, 1997:14). On konstatira da misaona baština devetnaestog stoljeća još uvijek dominira mnogim današnjim idejama o društvenoj organizaciji. Figurativno govoreći, ona podsjeća na staru, oronulu, kitnjastu i pretrpanu kuću koju nam je ostavila neka bogata tetka. Ta “stara struktura” zaslužuje respekt i dosta njezinih elemenata valja preuzeti i sačuvati, primjerice: vjerovanje u razumljive obrasce društvene interakcije, nadu da se strogim promatranjem dopijeva do povećane jasnoće tih obrazaca, traganje za temeljnim strukturama i procesima, težnju da se rekonstruiraju procesi koji su doveli do ovakva ili onakva načina života, poimanje istraživanja kao kumulativnog i kolektivnog pothvata. No socijalni mislioci devetnaestog stoljeća bili su fascinirani društvenim promjenama i zbunjivale su ih mnoge pojave koje su se oko njih događale (nagli rast gradova, industrijska mehanizacija, nemiri siromašnih slojeva itd.). Baveći se tim promjenama i pojavama obavili su stanovit tip zdravorazumske analize uspona kapitalizma, nacionalnih država i njihovih konzekvencija te iz toga izgradili društvene znanosti kakve danas imamo: ekonomiju kao teoriju kapitalizma, politologiju kao teoriju države, sociologiju kao teoriju društva s nacionalnom državom i antropologiju kao teoriju bezdržavnog društva. Sve one nose pečat svoga vremena i u znatnoj su mjeri prožete njemu svojstvenim evolucionističkim načinom mišljenja.

Suočena s društvenim promjenama u tom povijesnom vidokrugu, socijalna misao devetnaestog stoljeća ostavila nam je u naslijeđe određeni broj “pogrešnih shvaćanja” i “štetnih postulata” koji nas “pritišću poput svojevrsnog bremena” (Tilly, 1997:13). Tilly izlučuje osam takvih (“štetnih”) postulata i jezgrovito formulira njihova načela. 1. “Društvo” je zasebna pojava, a svijet cjelina podijeljena na različita “društva” koja karakterizira više-manje autonomna kultura, državna vlast, privreda i solidarnost. 2. Društveno ponašanje proizlazi iz individualnih svijesti uvjetovanih životom u društvu pa u objašnjavanju tog ponašanja valja voditi računa o bitnom utjecaju društva na pojedinačne svijesti. 3. “Društvena promjena” jest koherentna pojava koja se u cijelosti može objasniti. 4. Glavni se procesi makrodruštvenih promjena u različitim društvima odvijaju preko standardnih stupnjava razvoja, pri čemu je svaki napredniji od prethodnih. 5. Ono što tvori dominantnu, neizbježnu logiku velikih društvenih promjena jest diferencijacija koja vodi napretku. 6. Stanje društvenog poretka ovisi o odnosu snaga procesa diferencijacija i snaga procesa integracije ili kontrole, a nagla ili pretjerana diferencijacija dovodi do nereda. 7. Napetosti svojstvene odviše brzim društvenim promjenama generiraju širok raspon nepoželjnih društvenih ponašanja (divljanje, ubojstva, alkoholizam, kriminal, samoubojstva, pobune). 8. “Nelegitimni” i “legitimni” oblici sukoba, prisile i eksproprijacije potječu iz bitno različitih procesa, iz procesa promjene i nereda, s jedne, i procesa integracije i kontrole, s druge strane.

Ti su postulati zablude jer proizlaze iz oštre podjele na snage poretka i snage nereda, kojom se uvodi antinomijaska opreka između društva, integracije, zadovoljstva, legitimne kontrole, napretka i normalnosti, s jedne, i individualne svijesti, dezintegracije, napetosti, nasilja, raspada i abnormalnosti, s druge strane. Iako pogrešni, oni skreću pozornost na značajne društvene procese koji su “zaplašili” mislioce devetnaestog stoljeća i koji ni danas nisu izgubili svoju važnost. No budući da te procese, tumače na način koji onemogućuje njihovu sistematsku analizu, “mi se moramo držati problema devetnaestog stoljeća, ali ne i njegova intelektualnog aparata” (Tilly, 1997:23).

U nastojanju da prevlada taj “intelektualni aparat” i suvremenu sociologiju izvede iz krize kontinuiteta, Tilly razrađuje svoje analitičko stajalište. Zagovara takve analize društve-

nih struktura i procesa koje funkcioniraju na četiri komparativno promatrane povijesne razine: **svjetskopovijesnoj** razini, koja utvrđuje posebna obilježja nekog razdoblja i situira ga u povijesne tijekove ljudskog društva (evolucija čovječanstva, uspon i pad imperija, slijed načina proizvodnje); na **svjetskosistemskoj** razini, koja otkriva bitne veze i varijacije unutar međuzavisnih društvenih sklopova i struktura (analiza jedinstvenog svjetskog sustava ili Toynbeejevo proučavanje civilizacija); na **makropovijesnoj** razini, koja pokušava objasniti određene velike društvene strukture i procese te naznačiti njihove sukcesivne oblike; te na **mikropovijesnoj** razini, koja ispituje doticaje pojedinaca i društvenih grupa s tim strukturama i procesima da bi se objasnilo kako su ih ljudi stvarno doživjeli. O tome je li razina analize svjetskopovijesna, svjetskosistemaska, makropovijesna ili mikropovijesna, ovisi koje će strukture i procesi zadobiti presudno analitičko značenje. Na svjetskopovijesnoj razini to značenje pripada svjetskim sustavima. Na svjetskosistemskoj razini to je opet svjetski sustav, ali sa svojim mrežama i odnosima prisile ili razmjene. Na makropovijesnoj razini to su "veliki" procesi poput urbanizacije, akumulacije kapitala, proleterizacije, stvaranja država i birokratizacije. Na mikropovijesnoj razini to značenje pripada odnosima između pojedinaca i grupa, naime, procesima ljudskih interakcija. No kako ta analitička koncepcija uključuje i komparativnu perspektivu, ona iziskuje četiri vrste komparativnih postupaka: **individualizirajuću komparaciju**, koja se bavi usporednim istraživanjem velikih društvenih jedinica u cilju utvrđivanja njihove osobitosti; **univerzalizirajuću komparaciju**, koja pokazuje kako se veza uzroka i posljedica javlja u izrazito različitim okolnostima; **varijacijsku komparaciju**, kojom osmišljavamo društvene strukture i procese koji se nikada ne iznova ne javljaju u istom obliku a ipak izražavaju ista načela uzročnosti; **sistemizirajuću komparaciju**, koja strukture i procese pokušava objasniti sistemskim sličnostima nekih pojava (siromaštvo, nerazvijenost, plemenska ideologija), vodeći računa o njihovim varijacijama. Tilly ne apsolutizira svoju analitičko-komparativnu koncepciju, ali drži da je ona, barem kad je riječ o problematizaciji makrostruktura i procesa, jedan od prinosa kritičkom prevladavanju sociološke tradicije i obnovi kontinuiteta sociološke znanosti. Wallersteinova se razmišljanja kreću u istom smjeru, ali su situirana u širu perspektivu i ambiciozniji teorijski projekt (Wallerstein, 1996; Wallerstein, 1999). On se ne usredotočuje na neki ključni problematski sklop kao glavnu okosnicu prosuđivanja o odnosu sociološke tradicije i suvremenosti, već se bavi samom disciplinom koju, međutim, nikada ne razdvaja od drugih socijalnih znanosti. Unutar razvojne linije socijalnih znanosti promatra se i razvoj sociologije. U procesu disciplinarnog diferencijiranja znanosti, koja se odvijala u devetnaestom stoljeću, ona je dobila svoju posebnost jednako kao i druge discipline, prije svega povijesna znanost, ekonomija, politička znanost i antropologija. Comte ju je zamislio kao "kraljicu znanosti" odnosno kao cjelovitu i jedinstvenu društvenu znanost ne bilo kakve nego pozitivističke naravi. Međutim, sociologija se kao disciplina stvarno razvila u drugoj polovici devetnaestog stoljeća, i to uglavnom na rubovima institucionalizacije i preobrazbe socijalnoreformističkih nastojanja vezanih ponajprije za nezadovoljstva i nevolje sve širih slojeva gradskog radništva. Prenoseći svoje djelovanje na sveučilišno-akademska razina socijalni su reformatori uvelike odstupali od svoje aktivne i neposredne uloge "zakondavnog lobija". Pa ipak, sociolozi se nisu prestali zanimati za probleme "običnoga svijeta" i za društvene posljedice modernosti. Neki su od njih, udaljujući se od izvorišnih socijalnoreformatorskih organizacija, počeli gajiti pozitivističko uvjerenje koje ih je, povezano s usmjerenošću na sadašnjost, dovelo do težnje za nomotetičkim profiliranjem socijalne znanosti, a to znači do uvjerenja da sociologija kao znanost može formulirati stanovite bitne zakone društvenog kretanja.

Prema tome, sociologija ima svoje devetnaestostoljetno naslijeđe koje Wallerstein ne naziva sociološkom tradicijom nego **kulturom sociologije**, misleći pritom na skup osnovnih pretpostavki i postupaka općenito prihvaćenih unutar sociološke znanstvene zajednice i različitih od pretpostavki i postupaka drugih socijalnih znanosti. Njezini su tvorački (kanonski) mislioci Durkheim, Marx i Weber. To je "standardna lista" koja "kruži" među sociolozima

diljem svijeta i koja je zapravo korigirana verzija Parsonsove rekonstrukcije. Parsons je najme kanonizirao trio Durkheim – Weber – Pareto, a Wallerstein drži da Pareto ne zaslužuje tako važno mjesto i da postupak kanonizacije nikoga nije uvjerio u njegovu važnost. To mjesto pripada Marxu jer je njegova tematika toliko bitna za društveni život, osobito za analizu društvenih sukoba, da ga je naprosto nemoguće isključiti. Parsonsov pokušaj da ga isključi “bijedno je propao usprkos hladnome ratu i političkim opredjeljenjima većine svjetskih sociologa” (Wallerstein, 1999:226).

Iz teze o tvoračkoj važnosti triju mislilaca (Durkheima, Marxa i Webera) i analize njihovih bitnih prinosa, Wallerstein izvodi tri aksioma klasičnosociološkog mišljenja u kojima se ogleda kontinuitet sociološke teorije. Prvi je aksiom durkheimovski jer se zasniva na Durkheimovu nastojanju da razgraniči područje sociologije, to jest područje društvenih činjenica, koje je različito od područja biologije i psihologije. Za kulturu sociologije to je zacijelo temeljna pretpostavka i, aksiomatski formulirana, ona glasi: **postoje društvene grupe kojima su svojstvene objašnjive i racionalne strukture** (Wallerstein, 1999:226). Malo je sociologa, dodaje Wallerstein, koji ne prihvaćaju tu jednostavnu postavku. No problem je u tome što grupe nisu iznutra jedinstvene i to je upravo tematika kojom se bavi Marx. U svom tumačenju društvenih sukoba on polazi od različitosti odnosa prema sredstvima za proizvodnju: jedni ih posjeduju a drugi ne, jedni ih kontroliraju a drugi ne. Prigovor da klasna borba nije jedini ni primarni izvor društvenog sukoba može se zadovoljiti uvođenjem različitih supstituta (statusnih, političkih, spolnih i rasnih grupa), ali ti supstituti ili “alterantive klasi” uvijek uključuju centralnost borbe i samo uvećavaju listu sukobljenih aktera. Stoga je drugi aksiom marksovski i on glasi: **sve društvene grupe obuhvaćaju podgrupe koje su hijerarhijski raspoređene i međusobno sukobljene** (Wallerstein, 1999:227). Nakon što je ustanovljeno postojanje društvenih grupa i njihovih unutrašnjih sukoba postavlja se pitanje: zašto se sva društva jednostavno ne raspadaju i ne propadaju? Takve se “eksplozije” s vremena na vrijeme događaju, ali to ipak nije opća činjenica. A nije zbog toga što je na djelu neki **poredak** društvenog života. Tako dospijevamo do Webera koji je tražio objašnjenje za postojanje **poretka usprkos sukobu**. Zanimalo ga je zašto se ljudi podvrgavaju autoritetu i koji su izvori njegove legitimnosti. Došao je do zaključka da se autoritet ili vlast može legitimirati na tri idealnotipska načina: tradicijski, karizmatički i racionalnozakonski. Ako se tomu još doda teorija birokratskog upravljanja, tada postaje jasno da je Weber osigurao relevantne koncepte za razumijevanje poretka u sukobljenom društvenom ambijentu. Prema tome, treći aksiom koji tvori kulturu sociologije weberovskog je porijekla i Wallerstein ga formulira na sljedeći način: **činjenica da grupe/statusi obuzdavaju svoje sukobe najvećim dijelom proizlazi odatle što podgrupe na nižoj razini priznaju legitimnost strukturi autoriteta grupe, a time se grupi omogućuje održanje u kojemu podgrupe vide svoju dugoročnu prednost** (Wallerstein, 1999:28). Spomenuti aksiomi, kojima se ustanovljuje realnost društvenih činjenica, trajnost društvenih sukoba i postojanje legitimacijskih mehanizama za obuzdavanje sukoba – “internalizirani” su u našoj sociološkoj svijesti i djeluju kao neupitne pretpostavke razumijevanja društvene stvarnosti.

Suvremena socijalnoznanstvena misao prihvaća ali i nadilazi tako definiranu kulturu sociologije. U raspravama koje traju barem od drugog svjetskog rata do danas, ona je izvrnuta brojnim izazovima koji nadopunjuju “klasičnu aksiomatiku” dovode u pitanje, revidiraju, preinačuju ili. Wallerstein spominje šest ključnih izazova: freudovski izazov koji je, zbog svoje značajne sociološke dimenzije, opravdano uključen u kulturu sociologije; izazov europocentrizma, koji je sociologiju potaknuo na preispitivanje mnogih pojmova uvriježenih u zapadnoj teorijskoj kulturi, kao što su pojmovi vremena, formalne racionalnosti, kulture, civilizacije, nacionalne formacije itd.; izazov poimanja vremena kao društvene konstrukcije; izazov drugih, prije svega prirodnih znanosti, koje su u novije vrijeme, nadilazeći Newtonovu mehaniku, zaokupljene problemom kompleksnosti, poticajanim utoliko što pridonosi nastojanju da se premosti ono uvriježeno stanje koje je Charles P. Snow označio kao jaz između “dviiju kultura”, prirodnoznanstvene i humanističke; izazov feminizma, koji je upozorio na ignorantski,

isključujući odnos “svijeta znanja” prema ulozi žena u “sudbini čovječanstva”; izazov prijepora o modernosti, koji su teorijsku misao i kulturu potaknuli na posvemašnju problematizaciju samog tog pojma, njegova stvarnog sadržaja i njegovih raznovrsnih, često posve oprečnih recepcija. Ti su izazovi indicirali ograničenost klasične teorijske baštine, objelodanili krizu kontinuiteta i istodobno proširili perspektivu kontinuiteta sociološke znanosti. Proširili su je tako da zahvaća ne samo sociologiju nego i druge socijalnoznanstvene discipline. Njihovo “restrukturiranje” počiva na jednoj zajedničkoj pretpostavci, naime na uvidu da treba prevladati devetnaestostoljetnu “artificijelnu” razdvojenost tobože autonomnih područja ekonomskog, političkog i društvenog života. U današnjem socijalnoznanstvenom bavljenju te se stroge razdjelnice najčešće zanemaruju. Pa ipak, s njihovim se postojanjem, kao i s rastućim trendovima “neminovne unutardisciplinarne ultraspecijalizacije”, valja izravno sučeliti ili ih barem iznova preispitati imajući na umu da živimo ne samo u “raščaranom” nego i “iznova očaranom” svijetu kompleksnosti i mnoštvenosti (Wallerstein, 1996:76; Valade, 1996:18-28; Smelser, 1997:27). To je svijet u kojemu se ruši ontološko (kartezijansko) razlikovanje između čovjeka i prirode i u kojemu država prestaje važiti kao jedina moguća i osnovna granica društvenog djelovanja. U njemu je evidentno da napetost između pojedinačnog i mnoštvenog, partikularnog i univerzalnog predstavlja trajnu a ne anakronu značajku ljudskog društva te da je znanstvena objektivnost plauzibilna samo u svjetlu razvojno shvaćenih premisa znanosti.

Ta proširena, Wallerstein bi rekao **otvorena** perspektiva, koja krizu kontinuiteta ne shvaća kao prestanak kontinuiteta te inzistira na jedinstvu i pluralizmu socijalnih znanosti – najprimjereniji je spoznajni, povijesnoznanstveni i pedagoški okvir za tematizaciju današnjeg značenja klasičnih socioloških teorija (Berthelot, 2001:458–519). Promatrane sa stajališta kontinuiteta one, dakle, iziskuju razmatranje triju problematskih sklopova: sklopa koji se bavi neposrednim pretpostavkama njihova oblikovanja, sklopa koji tematizira njihove glavne konstitutivne ideje, orijentacije i predstavnike, te sklopa koji propituje njihovu prisutnost u suvremenoj socijalnoznanstvenoj i općoj kulturi.

LITERATURA

- Albrow, M. (1993) *The Changing British Role in European Sociology*, u Nedelmann, B., Sztompka, P. (Eds.) **Sociology in Europe. In Search of Identity**. Berlin, New York: Walter de Gruyter.
- Alexander, J. C. (1987) *The Centrality of the Classics*, u Giddens, A., Turner, J. H. (Eds.) **Social Theory Today**. Cambridge: Polity Press.
- Aron, R. (1967) *Les étapes de la pensée sociologique*. Paris: Editions Gallimard.
- Baudrillard, J. (1978) *A l'ombre des minorités silencieuses*. Paris: Cahiers d'Utopie.
- Berthelot, J. M. (2001) *Programmes, paradigmes, disciplines: pluralité et unité des sciences sociales*, u Berthelot, J. M. (Ed.) **Epistémologie des sciences sociales**. Paris: Presses Universitaires de France.
- Boudon, R. (2000) *Etudes sur les sociologues classiques, II*. Paris: Presses Universitaires de France.
- Bourdieu, P. (1984) **Questions de sociologie**. Paris: Les Editions de Minuit.
- Bourdieu, P. (1997) **Méditations pascaliennes**. Paris: Seuil.
- Collins, R., Makowski, M. (1980) *Storia delle teorie sociologiche*. Bologna: Zanichelli.
- Dean, M. (1997) *Sociology after Society*, u Owen, D. (Ed.) **Sociology after Postmodernism**. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications.
- Ferrarotti, F. (1997) **Introduzione alla sociologia**. Roma: Editori Riuniti.
- Giddens, A. (1989) **Sociology**. Cambridge: Polity Press.
- Giddens, A. (1990) **The Consequences of Modernity**. Cambridge: Polity Press.
- Gouldner, A. W. (1970) **The Coming Crisis of Western Sociology**. New York: Basic Books Inc.
- Gurvitch, G. (1965) **Savremeni poziv sociologije**. Sarajevo: Veselin Masleša.
- Gurvitch, G. (1966) **Sociologija**. Zagreb: Naprijed.

- Horowitz, I. L. (1993) **The Decomposition of Sociology**. Oxford: Oxford University Press.
- Horton, R. (1973) Levy-Bruhl, Durkheim and the Scientific Revolution, u Horton, R., Finnegan, R. (Eds.) **Modes of Thought**. London: Faber.
- Kilminster, R. (1998) **The Sociological Revolution. From the Enlightenment to the Global Age**. London and New York: Routledge.
- Lepenes, W. (1990) **Les trois cultures. Entre science et littérature l'avènement de la sociologie**. Paris: Editions de la Maison des sciences de l'homme.
- Martuccelli, D. (1999) **Sociologie de la modernité**. Paris: Gallimard.
- Nisbet, R. A. (1966) **The Sociological Tradition**. New York: Basic Books, Inc., Publishers.
- Ray, L. J. (1999) **Theorizing Classical Sociology**. Buckingham-Philadelphia: Open University Press.
- Smelser, N. (1997) **Problematics of Sociology**. Berkeley: University of California Press.
- Swingewood, A. (2000) **A Short History of Sociological Thought**. London: Macmillan Press Ltd.
- Tilly, Ch. (1997) **Suočavanje s društvenom promjenom. Makrodruštvene strukture, procesi i komparacije**. Beograd: Filip Višnjić.
- Turner, B. S. (1999) **Classical Sociology**. London: Sage Publications Ltd.
- Turner, J. H. (1993) **Classical Sociological Theory. A Positivist's Perspective**. Chicago: Nelson-Hall Publishers.
- Valade, B. (1996) **Introduction aux sciences sociales**. Paris: Presses Universitaires de France.
- Wallerstein, I. (1996) **Open the Social Sciences. Report of Gulbenkian Commission on the Restructuring of the Social Sciences**. Stanford, California: Stanford University Press.
- Wallerstein, I. (1999) **The End of the World as We Know It. Social Science for the Twenty-First Century**. Minneapolis, London: University of Minnesota Press.
- Whitehead, A. N. (1974) **The Organization of Thought**. Westport: Greenwood Press.
- Wieviorka, M. (2000) Sociologie postclassique ou le declin de la sociologie?, u **Cahiers internationaux de sociologie**, Vol. CVIII, Janvier-Juin.

ACTUAL MEANING OF CLASSICAL SOCIOLOGICAL THEORIES

Rade Kalanj

Faculty of Philosophy, Zagreb

Text is dealing with problematisation of classical sociological theories from the perspective of contemporary sociological thought. According to the opinion that sociology, as well as all other sciences, re-evaluates the actual meaning of its tradition, the text attempts to establish the main present standpoints towards the classical sociological theories. Five typical standpoints are being considered in the text: standpoint of ignorance, standpoint of relativisation, standpoint of indifference, standpoint of subject particularity, and standpoint of continuity. For each of mentioned standpoints the main ideas of their representatives are exposed, as well as their specificity or limitation. The greatest attention is given to the standpoint of continuity because it represents the unique open perspective of development and cultural influence of sociological science.

Key words: DISCIPLINE, CLASSICS, CONTINUITY, CULTURE OF SOCIOLOGY, MODERNITY, CHANGES, SOCIOLOGICAL THEORY, SOCIOLOGICAL TRADITION, SCIENCE